

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

**Konvensiyanın 16 sayılı Protokolu ilə qəbul edilmiş məsləhət rəyi prosedurunun həyata
keçirilməsinə dair rəhbər prinsiplər**

(Məhkəmənin plenar iclası tərəfindən 18 sentyabr 2017-ci ildə təsdiq edilmişdir)¹

Bu tərcümə Avropa Şurası və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi ilə razılaşma əsasında nəşr olunur və yalnız tərcüməçinin məsuliyyətidir. Mətnin tərcüməsi Avropa Şurasının "Avropa Məhkəməsinin qərarlarının Azərbaycan tərəfindən icrasının gücləndirilməsinə dəstək" layihəsi çərçivəsində həyata keçirilib.

© Avropa Şurası/Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi, 2024

---

¹ Yenilənmə Məhkəmənin plenar iclası tərəfindən 25 sentyabr 2023-cü ildə təsdiq edilmişdir.

Konvensiyanın 16 sayılı Protokolu ilə qəbul edilmiş məsləhət rəyi prosedurunun həyata keçirilməsinə dair rəhbər prinsiplər (Məhkəmənin plenar iclası tərəfindən 18 sentyabr 2017-ci ildə təsdiq edilmişdir)

**I.
Giriş**

1. Bu Rəhbər prinsiplər məsləhət rəyi üçün sorğu təqdim etmək səlahiyyətinə malik məhkəmələrə və ya tribunallara İnsan hüquqları haqqında Avropa Konvensiyasının ("Konvensiya") 16 sayılı Protokolunda müəyyən edilmiş prosedurun başlanması və həyata keçirilməsinə dair praktiki yardım təklif etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Rəhbər prinsiplərə milli hakimiyyət orqanları ilə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi ("Məhkəmə") arasında dialoq və əməkdaşlıq ruhunda baxılmalıdır, hansı ki, Protokolun əsasını təşkil edir. Məcburi qüvvəyə malik olmayan Rəhbər prinsiplər Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun müddələrinin və Məhkəmənin Reqlamentinin müvafiq Qaydalarının (bax: Əlavə I) işığında oxunmalıdır. Bundan əlavə, onlar Məhkəmə tərəfindən müəyyən edilmiş və aşağıda müvafiq olaraq istinad edilən məhkəmə təcrübəsinin elementləri nəzərə alınmaqla oxunmalıdır.

**II.
Məsləhət rəyləri üçün sorğulara münasibətdə Məhkəmənin yurisdiksiyası**

2. Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsi Məhkəməyə Konvensiyada və ya onun Protokollarında müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqların şərh və ya tətbiqi ilə bağlı prinsiplər məsələlər üzrə məsləhət rəyləri vermək səlahiyyəti verir. Məsləhət rəyi prosedurunun məqsədi Məhkəmə ilə Konvensiyanın Razılığa gələn Tərəflərinin milli məhkəmələri və tribunalları arasında qarşılıqlı fəaliyyətə dəstək verməkdir. Məhkəmə ilə milli məhkəmələr və tribunallar arasında konstruktiv dialoqun təşviqi subsidiarlıq prinsipinə uyğun olaraq Konvensiyanın ölkədaxili səviyyədə həyata keçirilməsinin daha da gücləndirilməsinə xidmət edir.²

3. Öncə qeyd etmək vacibdir ki, məsləhət rəyi proseduru Protokolun Razılığa Gələn Yüksək Tərəfləri daxilindəki bütün məhkəmələr və ya tribunallar üçün nəzərdə tutulmayıb. Məhkəmənin yurisdiksiyası yalnız Razılığa gələn Yüksək Tərəf tərəfindən 16 sayılı Protokolun məqsədləri üçün ən yüksək məhkəmə və ya tribunal kimi təyin edilmiş daxili instansiyanın ("təyin edilmiş məhkəmə və ya tribunal") məsləhət xarakterli rəylər üçün təqdim etdiyi sorğulara şamil edilir. Protokolun 10-cu maddəsinə əsasən:

"Konvensiyanın hər bir Razılığa gələn Yüksək Tərəfi imzalanma zamanı və ya özünün ratifikasiya, qəbul və təsdiq haqqında sənədini saxlanmaq üçün verərkən Avropa Şurasının Baş katibinə ünvanlanmış bəyanatla bu Protokolun 1-ci maddəsinin 1-ci bəndində göstərilən məqsədlər üçün təyin etdiyi məhkəmələri və ya tribunalları göstərməlidir. Bu bəyanat daha sonra hər hansı digər tarixdə və eyni qaydada dəyişdirilə bilər".

4. Bu səbəbdən, daxili məhkəmələrin və ya tribunalların məsləhət rəyi üçün sorğu təqdim etmək səlahiyyətinə malik olub-olmadıqlarına əmin olmaları tövsiyə olunur. Bu məqsədlə, məsləhət rəyi üçün sorğu təqdim etmək barədə hər hansı qərar qəbul edilməzdən əvvəl onlara tövsiyə olunur

---

² Bax: *Xaricdə surroqat analıq müqaviləsi əsasında doğulmuş uşaq və onun anası hesab edilən şəxs [GC] arasında qanuni valideyn-övlad münasibətlərinin daxili qanunvericilikdə tanınması ilə bağlı Məsləhət rəyi [BP]*, sorğu № P16-2018-001, Fransa Kassasiya Məhkəməsi, 25-ci bənd, 10 aprel 2019-cu il.

ki, təyin edilmiş məhkəmələrin və ya tribunalların əlavə edilmiş siyahısı ilə tanış olsunlar.³ Məhkəmənin ən yüksək məhkəmə və ya tribunal kimi təyin olunmayan instansiya tərəfindən verilmiş sorğuya baxmaq səlahiyyəti yoxdur.

5. Təyin edilmiş məhkəmə və ya tribunal, tərəflərin məsələ ilə bağlı arqumentlərini nəzərə almaqla, Konvensiyanı və Məhkəmənin presedent hüququnu icraatındakı mübahisəyə tətbiq etmək səlahiyyətinə malikdir. Ola bilər ki, sözügedən məhkəmə və ya tribunal icraatındakı işdə Konvensiya hüququ baxımından yeni bir məsələnin qaldırıldığı qənaətinə gəlsin və ya işin faktlarının Məhkəmənin presedent hüququnun birbaşa tətbiqinə imkan vermədiyini hesab etsin.⁴ Belə hallarda müvafiq məhkəmə və ya tribunal məsləhət rəyi üçün sorğu vermək imkanından istifadə edə bilər.

6. Həmçinin qeyd etmək vacibdir ki, məsləhət rəyi üzrə icraatlarda Məhkəmə Konvensiya hüququnun mücərrəd məsələləri ilə məşğul ola bilməz. Bununla bağlı üç məqamı vurğulamaq lazımdır.

6.1 Birincisi, məsləhət rəyi üçün sorğu prosedura ən yüksək məhkəmə və ya tribunal tərəfindən hal-hazırda aparılan daxili icraat çərçivəsində başlanılmalıdır. Məhkəmənin bu tələbə cavab verməyən sorğuya baxmaq səlahiyyəti yoxdur.

6.2. İkincisi, sorğu edilən rəy Konvensiyada və ya onun Protokollarında müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqların şərh və ya tətbiqi ilə bağlı olan və müvafiq məhkəmə və ya tribunal tərəfindən iş üzrə qərarın qəbulu üçün zəruri hesab edilən prinsiplial məsələyə və ya məsələlərə aid olmalıdır. Aşağıda verilmiş tövsiyələrdə bu məsələlərlə bağlı əlavə təlimatlar yer alır. Bununla belə, Məhkəmənin nə lazımi hallarda işin faktlarını qiymətləndirmək, nə də daxili qanunvericiliyin Konvensiya hüququ əsasında şərh edilməsinə dair tərəflərin rəylərini mahiyyəti üzrə dəyərləndirmək və ya icraatın nəticələri üzrə qərar qəbul etmək səlahiyyəti yoxdur. Məhkəmənin rolu ona verilmiş sorğu üzrə rəy verməklə məhdudlaşır. Nəticə etibarilə, işdə qaldırılan məsələləri həll etmək və lazım gəldikdə, işdə istinad edilən milli qanunvericiliyin müddəaları və işin nəticəsi ilə bağlı Məhkəmənin verdiyi rəydən irəli gələn nəticələr çıxarmaq sorğu edən məhkəmə və ya tribunalın üzərinə düşür.⁵

6.3 Üçüncüsü, verilən suallar kifayət qədər dəqiq şəkildə ifadə edilməlidir ki, Məhkəmə öz rəylərini ölkədaxili səviyyədə davam edən icraatla birbaşa bağlı olan məqamlarla məhdudlaşdırmaq imkanına malik olsun. Verilən suallar geniş və ümumi xarakter daşıdıqda, hətta beş hakimdən ibarət kollegiya sorğunu qəbul edilən hesab etsə belə, Böyük Palata sonradan ölkədaxili məhkəmə icraatında müzakirə olunan konkret hüquqi və faktiki halları nəzərə alaraq, sualların yenidən ifadə edilməsini zəruri hesab edə bilər. 16 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin tələblərinə cavab verməyən suallara baxılmır.⁶

³ Həmçinin Avropa Şurasının Müqavilə Ofisinin müvafiq veb-səhifəsinə bax: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=214&codeNature=0>.

⁴ Məsəl üçün bax: *Yetkinlik yaşına çatmış şəxsin övladlığa götürülməsi prosesində bioloji valideynin prosesual statusu və hüquqlarına dair Məsləhət rəyi* [GC], sorğu № P16-2022-001, Finlandiya Ali Məhkəməsi, 25-26-cı bəndlər, 13 aprel 2023-cü il.

⁵ Bax: Yuxarıda qeyd edilən P16-2022-001 sayılı sonuncu Məsləhət rəyi, 44-cü bənd.

⁶ Bax: *Cinayət anlayışının müəyyən edilməsində "ümumi istinad" və ya "qanunvericiliyə istinad" metodunun istifadəsi və cinayət törədildiyi anda qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyində və dəyişiklik edilmiş cinayət qanunvericiliyində müqayisə standartları ilə bağlı Məsləhət rəyi* [GC], sorğu № P16-2019-001, Ermənistan Konstitusiyası Məhkəməsi, 44-47-ci bəndlər, 29 may 2020-ci il.

7. Təyin edilmiş məhkəmə və ya tribunal tərəfindən verilmiş sorğu üzrə məsləhət rəyi Məhkəmə Reqlamentinin 24-cü Qaydasının 2 (g) bəndinə uyğun olaraq Məhkəmənin Böyük Palatası tərəfindən verilir. Bununla belə, təyin edilmiş məhkəmələrin və ya tribunalların nəzərə alması vacibdir ki, məsləhət rəyinin verilməsi üçün sorğu əvvəlcə Böyük Palatanın beş hakimdən ibarət kollegiyası tərəfindən araşdırılır və sorğunun Böyük Palata tərəfindən baxılmaq üçün qəbul edilib-edilməsinə qərar verilir (Protokolun 2-ci maddəsi və Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 93-cü Qaydası). Kollegiyanın araşdırması əsasən Məhkəməyə təqdim edilmiş sorğunun Konvensiyada və onun Protokollarında müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqlarla əlaqədar prinsipial məsələyə və ya məsələlərə aid olub-olmamasına və onun forma və məzmununun Protokolun 1-ci maddəsinin 3-cü bəndində müəyyən edilmiş və Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 92-ci Qaydasının 2.1-ci bəndində qeyd edilmiş prosessual tələblərə cavab verib-verməsinə yönəlir. Protokolun əsasını təşkil edən əməkdaşlıq ruhuna uyğun olaraq yaxşı olar ki, təyin edilmiş məhkəmələr və ya tribunallar Protokolda nəzərdə tutulmuş əsas maddi-hüquqi və prosessual rəsmiyyətlərə əməl edilməməsi ilə əlaqədar olaraq sorğunun ümumiyyətlə rədd edilməsinin qarşısını almaq üçün bu Rəhbər prinsipləri nəzərə alsınlar. Kollegiya sorğu edən məhkəmənin icraatındakı işdə Konvensiya hüquqlarına riayət olunmasını təmin etmək üçün Məhkəmədən məsləhət rəyi formasında təlimat tələb edən məsələyə sorğunun aidiyyəti olmadığını hesab edərsə, sorğunu rədd edə bilər.⁷

III.

Məsləhət rəyi üçün sorğu vermək qərarı

8. Yuxarıdakı 3-cü bənddə qeyd edildiyi kimi, məsləhət rəyi üçün sorğu vermək səlahiyyəti təyin edilmiş məhkəmə və ya tribunala məxsusdur. Belə instansiyaların siyahısı əlavə olunur. Yuxarıdakı 4-cü bənddə qeyd edildiyi kimi, məhkəmələr və ya tribunallar Protokol əsasında məsləhət rəyi istəmək səlahiyyətinə malik olub-olmadıqlarını müəyyənləşdirmək üçün bu siyahı ilə tanış olmalıdırlar.

9. Məsləhət rəyi üçün sorğu vermək qərarı könüllü xarakter daşıyır (Protokolun 1-ci maddəsinin 1-ci bəndi və Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 92-ci Qaydasının 1-ci bəndi). Protokolun məqsədini (yuxarıdakı 2-ci bəndə bax) nəzərə alaraq, təyin edilmiş məhkəmə və ya tribunal icraatındakı işdə Konvensiyada və ya onun Protokollarında müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqların şərhi və ya tətbiqi ilə bağlı prinsipial məsələ və ya məsələlər qaldırıldığını və icraatına verilmiş mübahisənin həllindən ötrü məsləhət rəyi üçün sorğu verilməsinin zəruri olduğunu hesab etdiyi hər bir halda məsləhət rəyi prosedurundan istifadə edə bilər.

IV.

Məsləhət rəyi üçün sorğu verməkdən ötrü müvafiq mərhələ

10. Təyin edilmiş məhkəmə və ya tribunal icraatındakı ölkədaxili işdə Konvensiyada və ya onun Protokollarında müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqların şərhi və ya tətbiqi ilə bağlı prinsipial məsələ və ya məsələlər qaldırıldığını və Məhkəmənin rəyinin alınmalı olduğunu müəyyən edən kimi Məhkəməyə məsləhət rəyi üçün sorğu verə bilər (Protokolun 1-ci maddəsinin 2-ci bəndi). Tam sorğunu təşkil edən müxtəlif elementləri nəzərə alaraq (aşağıdakı 11-17-ci bəndlərə bax) tövsiyə olunur ki, Məhkəməyə sorğu yalnız müvafiq faktiki və hüquqi məsələlər, o cümlədən Konvensiya hüququ ilə bağlı məsələlər müəyyən edildikdən sonra verilsin. Əsas faktiki və ya

---

⁷ Bax: *Konvensiyanın 2, 3 və 6-cı maddələrinin şərhi ilə bağlı 16 sayılı Protokol əsasında məsləhət rəyinin verilməsi üçün sorğuya dair qərardad*, Slovakiya Respublikası Ali Məhkəməsinin sorğusu, № P16-2020-001, 14 dekabr 2020-ci il, 17-19-cü bəndlər.

hüquqi məsələlər milli səviyyədə qiymətləndirilməmişdən əvvəl məsləhət rəyi üçün sorğu verilməsi sorğunun qəbuledilənliyinə və ya Böyük Palatanın qaldırılan sualların bəzilərinə nə dərəcədə cavab verə biləcəyinə təsir göstərə bilər.⁸ Daxili qanunvericilikdəki mövqedən asılı olaraq, aşağı instansiya məhkəməsinin qərarından şikayət vermək üçün gətirdiyi əsaslarda bir və ya hər iki tərəf bu məsələ ilə bağlı təşəbbüs göstərə bilər. İstənilən halda, məsləhət rəyi üçün sorğu verib-verməmək barədə yekun qərar Protokolun məqsədləri üçün ən yüksək instansiya məhkəməsi və ya tribunalı kimi təyin edilmiş apellyasiya instansiyası məhkəməsinin və ya tribunalının səlahiyyətindədir.

V.

Məsləhət rəyi üçün sorğunun forması və məzmunu

11. Protokolun yuxarıda qeyd olunan məqsədini nəzərə alaraq, məsləhət rəyi proseduru Məhkəmənin sorğu edən məhkəməyə və ya tribunala aydın izahedici təlimat təqdim etməsini tələb edir. Onun bunu edə bilməsi üçün müvafiq instansiyanı sorğu verməyə vadar edən səbəblər göstərməli və sorğu tam və dəqiq olmalıdır.

12. Vurğulamaq vacibdir ki, məsləhət rəyinin verilməsi üçün hər hansı sorğunun məzmunu 16 sayılı Protokolun 1-ci maddəsinin 3-cü bəndində və Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 92-ci Qaydasının 2.1-ci bəndində müəyyən edilib. Əsaslandırılmalı olan belə sorğu yalnız müvafiq məhkəmənin və ya tribunalın Məhkəmədən təlimat istədiyi məsələni və ya məsələləri deyil, həm də aşağıdakı əlavə elementləri özündə ehtiva etməlidir:

- a) ölkədaxili işin predmeti və onun müvafiq hüquqi və faktiki əsası;
- b) müvafiq daxili qanunvericilik müddəaları;
- c) müvafiq Konvensiya məsələləri, xüsusilə də işdə toxunulan hüquq və azadlıqlar;
- d) məqsədəuyğun olarsa, bu məsələ üzrə ölkədaxili icraatda iştirak edən tərəflərin arqumentlərinin xülasəsi;
- e) mümkün və məqsədəuyğun olarsa, sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın məsələyə dair fikirlərinin ifadəsi, o cümlədən onun özünün məsələ ilə bağlı apardığı hər hansı təhlil.

13. Qeyd etmək lazımdır ki, tərəflərin arqumentlərinin xülasəsini sorğunun predmetini təşkil edən məsələyə daxil etməyin və məsələyə dair öz fikirlərini ifadə etməyin "məqsədəuyğun" olub-olmadığını müəyyən etmək üçün sorğu edən məhkəmə və ya tribunal müəyyən dərəcədə diskresion səlahiyyətə malikdir. 16 sayılı Protokolda əks olunan səmimi və loyol dialoq və əməkdaşlıq ruhunu nəzərə alaraq, bunlar aidyyəti instansiyanın həll etməli olduğu məsələlər olsa da,⁹ Məhkəmə hər iki elementin daxil edilməsini təşviq edir. İstənilən halda, vacib olan odur ki, sorğu edən məhkəmə və ya tribunal öz düşüncələrini elə ifadə etməlidirlər ki, Məhkəmə sorğu edən məhkəmə və ya tribunalın ölkədaxili icraata Konvensiya hüququnun tətbiqi ilə bağlı istədiyi izahedici təlimatı təqdim etmək üçün mümkün olan ən məlumatlı durumda olsun.

---

⁸ Bax: *Cinayət anlayışının müəyyən edilməsində "ümumi istinad" və ya "qanunvericiliyə istinad" metodunun istifadəsi və cinayət törətdiyi anda qüvvədə olan cinayət qanunvericiliyində və dəyişiklik edilmiş cinayət qanunvericiliyində müqayisə standartları ilə bağlı Məsləhət rəyi* [GC], sorğu № P16-2019-001, Ermənistan Konstitusiyası Məhkəməsi, 49-cu bənd, 29 may 2020-ci il.

⁹ Bax: *"Təsdiq edilmiş bələdiyyə ovçuları assosiasiyasının yaradıldığı tarixdə mövcudluğunun tanınmasına" nail olan torpaq mülkiyyətçiləri assosiasiyaları ilə həmin tarixdən sonra yaradılmış torpaq mülkiyyətçiləri assosiasiyalarına münasibətdə fərqli rəftara dair Məsləhət rəyi* [GC], sorğu №. P16-2021-002, Fransa Dövlət Şurası, 57-ci bənd, 13 iyul 2022-ci il.

14. İstər kollegiya tərəfindən sorğuya baxılana qədər, istərsə də kollegiya sorğunu qəbuledilən hesab etdikdən sonra Məhkəmənin Katibliyi Sədrin tələbi ilə sorğuya dair əlavə təfsilatlar və əlavə sənədlər istəmək üçün sorğu edən məhkəmə və ya tribunala müraciət edə bilər. Bunların təqdim edilməsində hər hansı gecikmə həm sorğunun lazımı qaydada verilməmiş hesab edildiyi tarixin hesablanmasında, həm də məsləhət rəyinin verilməsində gecikməyə səbəb ola bilər.

15. Qeyd etmək lazımdır ki, məsləhət rəylərinin verilməsi üçün sorğulara Məhkəmə tərəfindən prioritet qaydada baxılır (bax: Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 93-cü Qaydasının 2-ci bəndi). Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal sorğuya təcili baxılması üçün əsas olduğu qənaətinədirsə, bu barədə Məhkəməni məlumatlandırmalı və sürətləndirilmiş prosedurun tətbiqini istəmək üçün səbəbləri göstərməlidir. Prioritet məsələsi aşağıdakı 30-31-ci bəndlərdə müzakirə olunur. Məsləhət rəyi üçün sorğunun təcili xarakteri barədə Məhkəmənin dərhal məlumatlandırılması vacibdir. Bu səbəbdən, sorğu edən məhkəmələr və ya tribunallar sorğularını müşayiət edən məktubda məsələnin təcili həll edilməsini istədiklərini aydın şəkildə göstərməlidirlər. Bundan əlavə, sorğunun hər səhifəsinin yuxarı hissəsinə **“TƏCİLİ: PROTOKOL №16”** sözlərinin daxil edilməsi tövsiyə olunur.

16. Məsləhət rəyinin verilməsi üçün sorğunun təqdim edilməsinə gəldikdə, sorğu edən məhkəmələrin və ya tribunalların aşağıdakı rəhbər prinsipləri tətbiq etmələri təklif olunur:

- a) sorğu A4 formatında, çap hərfləri ilə yazılmalı və kağızın kənar haşiyələri 3,5 sm-dən az olmamalıdır;
- b) şrift sənədin mətnində ən azı 12 ölçüdə, mətnaltı qeydlərdə isə 10 ölçüdə olmalı, sətirlərarası interval bir yarım ölçüdə olmalıdır;
- c) rəqəmlərin hamısı rəqəm formasında ifadə edilməlidir;
- d) səhifələr ardıcıl olaraq nömrələnməlidir;
- e) sorğu nömrələnmiş bəndlərə bölünməlidir;
- f) sorğu Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 92-ci Qaydasının 2.1-ci bəndinin tələblərinə uyğun surətdə əks olunmalıdır.

17. Tam sorğu prinsipcə iyirmi səhifədən çox olmamalıdır.

VI.

Məsləhət rəyi üçün sorğunun dili

18. Ölkədaxili icraat sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın aid olduğu Razılığa gələn Yüksək Tərəfin rəsmi dilində aparılırsa, yuxarıda anlayışı verilmiş tam sorğu həmin icraatın dilində Məhkəməyə təqdim edilə bilər. Bununla belə, sorğunun ingilis və ya fransız dilinə tərcüməsi Məhkəməyə onun müəyyən etdiyi müddət ərzində təqdim edilməlidir (Məhkəmə Reqlamentinin 34-cü Qaydasının 7-ci bəndi; həmçinin yuxarıdakı 14-cü bəndə bax).

VII.

Anonimlik

19. Məsləhət rəyinin verilməsi üçün sorğu təqdim edildikdən sonra Məhkəmə öz təşəbbüsü ilə, yaxud sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın və ya ölkədaxili icraatda iştirak edən tərəfin tələbi ilə həmin icraatın predmeti olan mübahisəyə aidiyyəti olan şəxslərə və ya qurumlara anonimlik statusu verə bilər.

20. Sorğuda yer alan hər hansı fərdi məlumatla anonimliyə dair müvafiq daxili qanunvericiliyə və təcrübəyə uyğun surətdə (məsələn, fərdi məlumatların silinməsi və ya ölkədaxili icraatın predmeti olan mübahisəyə aidiyyəti olan şəxslərə və ya qurumlara anonimlik statusu verilməsi yolu ilə) davranmaq vəzifəsi sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın üzərinə düşür.

VIII.

Məsləhət rəyi üçün sorğunun ölkədaxili icraata təsirləri

21. Məhkəmənin məsləhət rəyi verilənə qədər ölkədaxili icraatın dayandırılıb-dayandırılmaması barədə qərar vermək sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın üzərinə düşür.

22. Məhkəmədə məsləhət rəyi üzrə icraatın lazımi qaydada aparılmasının maraqları naminə və onun effektivliyini qorumaq üçün sorğu edən məhkəmə və ya tribunal sorğuya təsir edə biləcək hər hansı prosesual addım barədə və xüsusən də ölkədaxili icraata hər hansı yeni tərəflər buraxıldığı təqdirdə bu barədə Məhkəməni məlumatlandırmalıdır.

IX.

Xərclər, məsrəflər və hüquqi yardım

23. Məhkəmədə məsləhət rəyi üzrə icraat ödənişsizdir. Məhkəmə sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın icraatında olan işdə iştirak edən tərəflərin xərcləri və məsrəfləri barədə qərar qəbul etmir, bu, sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın aid olduğu Razılığa gələn Yüksək Tərəfin qanunvericiliyinə və təcrübəsinə uyğun olaraq həll edilməli olan məsələdir (Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 95-ci Qaydası).

24. Məhkəmənin Sədri ölkədaxili məhkəmə icraatında iştirak edən tərəfin məsləhət rəyi üzrə icraatda iştiraka dəvət edilməsi barədə qərar qəbul edə bilər. Əgər belə tərəf kifayət qədər vəsaitə malik deyilsə və bu, milli qaydalara əsasən mümkündürsə, sorğu edən məhkəmə və ya tribunal Məhkəmədəki icraata çəkilən xərclərin, o cümlədən vəkillik haqqının ödənilməsi üçün həmin tərəfə hüquqi yardım təyin edə bilər. Eləcə də Məhkəmənin özü, sözügedən tərəf milli qaydalara uyğun olaraq yardım almadığı və ya bu yardımın Məhkəmədəki icraata çəkilən xərcləri ödəmədiyi və ya qismən ödədiyi halda, hüquqi yardım təyin edə bilər (Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 95-ci Qaydası).

X.

Məhkəmə ilə sorğu edən məhkəmə və ya tribunal arasında əlaqələr

25. Məsləhət rəyi üçün sorğu və müvafiq sənədlər sorğu edən məhkəmə və ya tribunal tərəfindən sifarişli poçt vasitəsilə birbaşa Məhkəmənin Katibinə (*The Registrar, European Court of Human Rights, Council of Europe, F-67075 Strasbourg CEDEX* ünvanına) göndərməlidir. Katib sorğunun qəbul edildiyini təsdiq edəcək və ona baxılması ilə bağlı bütün lazımi məlumatları təqdim edəcəkdir. Bu mərhələdə sorğu natamam hesab edildiyi hallarda məhkəməyə və ya tribunala sorğusunu tamamlaması üçün müraciət edilə bilər.

26. Məsləhət rəyinin verilməsi üçün sorğu təqdim edilərkən, təyin edilmiş məhkəməyə və ya tribunala təklif olunur ki, icraatın məqsədləri üçün Məhkəməyə əlaqə saxlanılacaq şəxsin əlaqə məlumatlarını təqdim etsin.

27. Məhkəmə sorğu edən məhkəməyə və ya tribunala icraat çərçivəsində atılacaq bütün müvafiq prosesual addımlar, o cümlədən aşağıdakılar barədə məlumat verir:

- a) sorğunun tərcüməsinin verilməsi və sorğunu dəstəkləyən əlavə materialların hazırlanması üçün müddətlər;
- b) beş hakimdən ibarət kollegiyanın sorğuya dair qərarı;
- c) məsləhət rəyi üçün sorğu beş hakimdən ibarət kollegiya tərəfindən qəbul edildiyi təqdirdə Böyük Palatada icraatın aparılması, o cümlədən məhkəmənin və ya tribunalın aid olduğu Razılığa gələn Yüksək Tərəfin və ya icraatda iştirak edən hər hansı üçüncü tərəfin verdiyi hər hansı təqdimatlar;
- d) ölkədaxili icraatdakı tərəfləri və ya digər üçüncü tərəfi Böyük Palatadakı icraatda iştiraka dəvət etmək barədə hər hansı qərar;
- e) sorğu üzrə Böyük Palata tərəfindən qəbul edilmiş məsləhət rəyi.

28. Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal ölkədaxili icraatda iştirak edən tərəfləri icraatın gedişi barədə məlumatlandırır. Məhkəmənin Sədri ölkədaxili icraatda iştirak edən tərəfləri məsləhət rəyi üzrə icraatda iştiraka dəvət etdikdə (94-cü Qaydanın 3-cü bəndi), Məhkəmə bu funksiyanı, o cümlədən sorğu üzrə Böyük Palata tərəfindən qəbul edilmiş məsləhət rəyinin bildirilməsini öz üzərinə götürür (Məhkəmə Reqlamentinin X fəslinin 94-cü Qaydasının 10-cu bəndi).

29. Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal icraatda iştirak edən tərəflər tərəfindən 44-cü Qaydaya uyğun olaraq təqdim edilmiş təqdimatlara dair qeydlərini bildirməsi üçün Məhkəmə Reqlamentinin 94-cü Qaydasının 6-cı bəndinin verdiyi imkandan istifadə edib-etməyəcəyini qiymətləndirərkən, yuxarıdakı 13-cü bənddə göstəriləndiyi kimi, müəyyən dərəcədə diskresion səlahiyyətə malikdir. Sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın sözügedən imkandan istifadə etmək qərarı Məhkəmədəki icraatın gedişinə təsir göstərmir, o, prinsipcə 94-cü Qaydanın 5-ci bəndinin məqsədləri üçün yazılı proseduru bitmiş hesab edir.

XI. Prioritet

30. Məsləhət rəyi üçün sorğuya Məhkəmə Reqlamentinin 41-ci Qaydasına uyğun olaraq prioritet məsələ kimi baxılır. Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal sorğunun təcili araşdırılmasını və Məhkəmənin tezliklə qərardad çıxarmasını tələb edən hər hansı xüsusi halların olub-olmadığını səbəbləri göstərməklə dərhal göstərməlidir. Yaxşı olar ki, sorğu edən məhkəmə və ya tribunal bu məsələ ilə bağlı prosesdə iştirak edən tərəflərlə məsləhətləşsin və onların fikirlərini sorğunun səbəblərinə əlavə etsin. Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal tərəfindən irəli sürülən səbəblərin sorğunun tez bir zamanda araşdırılmasına haqq qazandıran səbəblər olub-olmadığını müəyyən etmək Məhkəmənin üzərinə düşür. Məhkəmə Konvensiyanın 34-cü maddəsinə uyğun olaraq verilmiş ərizələrə baxılma qaydasını müəyyən edən özünün meyarlarını nəzərə alır.¹⁰ Təyin edilmiş məhkəmələrin və ya tribunalların sürətləndirilmiş məsləhət rəyi proseduru üçün müraciət etməzdən əvvəl bu meyarlarla tanış olmaları tövsiyə olunur.

31. Məsləhət rəyinin verilməsi üçün sorğuya təcili baxılması üçün konkret müraciət olmadıqda belə, Məhkəmə öz təşəbbüsü ilə ona sürətləndirilmiş prosedur üzrə baxılmasına dair qərar qəbul edə bilər. Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal müvafiq olaraq bu barədə məlumatlandırılır. Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal ölkədaxili icraatda iştirak edən tərəflərə Məhkəmənin qərarı

¹⁰ http://www.echr.coe.int/Documents/Priority_policy_ENG.pdf.

barədə məlumat verməlidir. Eynilə, Məhkəmə sorğu üzrə sürətləndirilmiş icraatın keçirilməsi barədə müraciətin əsaslı olmadığını hesab etdikdə, sorğu edən məhkəməyə və ya tribunala öz qərarı barədə məlumat verir, o isə öz növbəsində icraatın tərəflərini məlumatlandırmalıdır.

XII.

Məhkəmənin rəyinin təqdim edilməsi

32. Məsləhət rəyi yazılı şəkildə təqdim edilə bilər, bu halda sorğu edən məhkəmə və ya tribunal, onun aid olduğu Razılığa gələn Tərəf və icraatda iştirak edən hər hansı üçüncü tərəf onun təsdiqlənmiş surətini alır (94-cü Qaydanın 9-10-cu bəndləri). Məsləhət rəyi həmçinin Böyük Palatanın Sədri tərəfindən açıq dinləmədə elan oluna bilər. Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal, eləcə də onun aid olduğu Razılığa gələn Tərəf və icraatda iştirak edən hər hansı üçüncü tərəf açıq dinləmənin tarixi və vaxtı barəsində qabaqcadan məlumatlandırılır. Açıq dinləmədən dərhal sonra məsləhət rəyinin təsdiqlənmiş surətləri sorğu edən məhkəməyə və ya tribunala, onun aid olduğu Razılığa gələn Tərəfə və icraatda iştirak edən hər hansı üçüncü tərəfə göndərilir. Məsləhət rəyi təqdim edildikdən dərhal sonra Məhkəmənin HUDOC məlumat bazasında dərc olunur.

XIII.

Məhkəmənin rəyinin verilməsindən sonrakı addımlar

33. Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal ölkədaxili icraatda məsləhət rəyi ilə bağlı atılmış sonrakı addımlar barədə Məhkəməyə məlumat verməyə və ona iş üzrə qəbul edilmiş yekun qərarın və ya qəraradın surətini təqdim etməyə dəvət olunur.

XIV.

Bu Rəhbər prinsiplərə yenidən baxılması

34. Məhkəmə bu Rəhbər prinsiplərə vaxtaşırı yenidən baxır.

ƏLAVƏ I

Məhkəmənin Reqlamentinin¹ 16 sayılı Protokol üzrə icraata aidiyyəti olan müddəaları²

Qayda 1³ – Anlayışlar

Əgər mətnin konteksti başqa halı tələb etmərsə, bu Reqlamentin məqsədləri üçün:

- a) “Konvensiya” termini İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqlarının müdafiəsi haqqında Konvensiyanı və onun Protokollarını bildirir;
- b) “Məhkəmənin plenar iclası” ifadəsi Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin tam tərkibdə iclasını bildirir;
- c) “Böyük Palata” ifadəsi Konvensiyanın 26-cı maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən təşkil edilən on yeddi hakimdən ibarət tərkibdə Böyük Palatanı bildirir;
- d) “Bölmə” termini Konvensiyanın 25-ci maddəsinin (b) bəndinə əsasən Məhkəmənin plenar iclasında müəyyən müddətə təşkil edilən Palatanı bildirir; “Bölmənin Sədri” ifadəsi Konvensiyanın 25-ci maddəsinin (c) bəndinə əsasən, Məhkəmənin plenar iclasında həmin Bölmənin Sədri qismində seçilmiş hakimi bildirir;
- e) “Palata” termini Konvensiyanın 26-cı maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən təşkil edilən yeddi hakimdən ibarət tərkibdə Palatanı bildirir; “Palatanın Sədri” ifadəsi həmin Palatada sədrlik edən hakimi bildirir;
- f) “Komitə” termini Konvensiyanın 26-cı maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən təşkil edilən üç hakimdən ibarət tərkibdə komitəni bildirir; “Komitənin Sədri” ifadəsi həmin Komitədə sədrlik edən hakimi bildirir;
- g) “Yeganə hakim” ifadəsi Konvensiyanın 26-cı maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən təkbaşına iclas keçirən hakimi bildirir;
- h) “Məhkəmə” termini tam tərkibdə Məhkəməni, yaxud Böyük Palatanı, Bölməni, Palatanı, Komitəni, yeganə hakimi, yaxud da Konvensiyanın 43-cü maddəsinin 2-ci bəndində və onun **16 sayılı Protokolunun 2-ci maddəsində** nəzərdə tutulan beş hakimdən ibarət tərkibdə kollegiyanı bildirir;
- i) “*Ad hoc* hakim” ifadəsi Konvensiyanın 26-cı maddəsinin 4-cü bəndinə və 29-cu Qaydaya uyğun olaraq Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlət tərəfindən Böyük Palatanın və ya Palatanın üzvü qismində təklif edilən, hər hansı şəxsi bildirir;
- j) “Hakim” və “hakimlər” termini Avropa Şurasının Parlament Assambleyası tərəfindən seçilən hakimləri, yaxud *ad hoc* hakimləri bildirir;
- k) “Məruzəçi hakim” ifadəsi 48-ci və 49-cu Qaydalarda nəzərdə tutulan vəzifələri yerinə yetirmək üçün təyin edilən hakimi bildirir;

---

¹ Bu Əlavədə müəyyən edilmiş Məhkəmə Reqlamentinin müddəaları bu sənədin yeniləndiyi tarixdə qüvvədə olan mətni əks etdirir.

² Rahatlıq üçün 16 sayılı Protokola birbaşa aidiyyəti olan müddəalar qalın şriftli mətnlə verilib.

³ Məhkəmə tərəfindən 7 iyul 2003-cü ildə, 13 noyabr 2006-cı ildə və 19 sentyabr 2016-cı ildə edilmiş dəyişikliklərlə.

l) “Referent” termini Konvensiyanın 24-cü maddəsinin 2-ci bəndində nəzərdə tutulmuş yeganə hakimlərə kömək üçün təyin edilən Katiblik üzvünü bildirir;

m) “Məhkəmənin nümayəndəsi” termini Palata tərəfindən nümayəndə heyətinin tərkibinə təyin edilmiş hakimi bildirir; “Nümayəndə heyətinin başçısı” termini Palata tərəfindən onun nümayəndə heyətinə başçılıq etmək üçün təyin edilmiş nümayəndəni bildirir;

n) “Nümayəndə heyəti” termini Məhkəmənin nümayəndələrindən, Katiblik üzvlərindən və nümayəndə heyətinə kömək üçün Palatanın təyin etdiyi hər hansı digər şəxsdən ibarət orqanı bildirir;

o) “Katib” termini kontekstə uyğun olaraq Məhkəmə Katibini və ya Bölmə Katibini bildirir;

p) “Tərəf” və ya “tərəflər” termini:

- Konvensiyanın iştirakçısı olan şikayətçi və ya cavabdeh dövləti;
- Konvensiyanın 34-cü maddəsinə əsasən şikayət vermiş şikayətçini (fiziki şəxs, qeyri-hökumət təşkilatı, yaxud fərdlər qrupu) bildirir;

q) “Üçüncü tərəf” ifadəsi Konvensiyanın 36-cı maddəsinin 1, 2 və 3-cü bəndlərində və **16 sayılı Protokolun 3-cü maddəsinə** nəzərdə tutulan qaydada yazılı qeydlərini təqdim etmək və dinləmədə iştirak etmək hüququnu həyata keçirən və ya bunları etməyə dəvət edilən, Konvensiyanın iştirakçısı olan istənilən dövləti və ya maraqlı şəxsi, yaxud Avropa Şurasının İnsan Hüquqları üzrə Komissarını bildirir;

r) “Dinləmə və dinləmələr” termini şikayətin qəbuledilənliyi və (və ya) mahiyyəti üzrə keçirilən, yaxud qərara yenidən baxılması üçün, yaxud məsləhət rəyi üçün, yaxud da qərarın şərhini üçün hər hansı tərəf və ya Nazirlər Komitəsi tərəfindən verilən sorğu ilə əlaqədar keçirilən, yaxud da Konvensiyanın 46-cı maddəsinin 4-cü bəndi əsasında öhdəliyin yerinə yetirilib-yetirilmə-məsi məsələsinin Məhkəməyə təqdim edilməsi ilə bağlı keçirilən şifahi icraatı bildirir;

s) “Nazirlər Komitəsi” ifadəsi Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsini bildirir;

t) “keçmiş Məhkəmə” və “Komissiya” terminləri müvafiq olaraq Konvensiyanın keçmiş 19-cu maddəsinə əsasən təşkil edilmiş, müvafiq surətdə Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinə və Avropa İnsan Hüquqları Komissiyasını bildirir.

Qayda 24⁴ – Böyük Palatanın tərkibi

1. Böyük Palata on yeddi hakimdən və ən azı üç ehtiyat hakimdən ibarətdir.

2. (a) Böyük Palatanın tərkibinə Məhkəmənin Sədri, Məhkəmə Sədrinin müavinləri və Bölmələrin Sədrləri daxildir. Böyük Palatanın üzvü qismində iclasda iştirak edə bilməyən Məhkəmənin hər hansı Sədr müavini və ya Bölmə Sədri müvafiq Bölmənin Sədr müavini ilə əvəz olunur.

b) İş üzrə tərəf olan iştirakçı dövlətdən seçilmiş hakim, yaxud zəruri hallarda 29-cu və ya 30-cu Qaydaya uyğun olaraq təyin edilmiş hakim Konvensiyanın 26-cı maddəsinin 4-cü və 5-ci bəndlərinə uyğun olaraq iclasda Böyük Palatanın *ex officio* üzvü qismində iştirak edir.

---

⁴ Məhkəmə tərəfindən 8 dekabr 2000-ci il, 13 dekabr 2004-cü il, 4 iyul və 7 noyabr 2005-ci il, 29 may və 13 noyabr 2006-cı il, 6 may 2013-cü il, 19 sentyabr 2016-cı il və 11 oktyabr 2021-ci ildə edilmiş dəyişikliklərlə.

c) Konvensiyanın 30-cu maddəsinə əsasən Böyük Palataya verilmiş işlərdə yurisdiksiyalarını Böyük Palataya güzəştə getmiş Palatanın üzvləri də Böyük Palatanın tərkibinə daxil olurlar.

d) Konvensiyanın 43-cü maddəsinə əsasən Böyük Palataya verilmiş işlərdə həmin iş üzrə qərar qəbul etmiş, yaxud şikayətin qəbul edilənliyi məsələsinə dair qərar çıxarmış Palatanın və ya Palataların iclasında iştirak etmiş hakimlər Böyük Palatanın tərkibinə daxil ola bilməzlər, Palatanın Sədri və iş üzrə tərəf olan iştirakçı dövlətdən seçilmiş hakim istisna təşkil edir.

e) İşin Böyük Palataya verildiyi hər bir halda Böyük Palatanın tərkibini tamamlamalı olan hakimlər və ehtiyat hakimlər qalan hakimlərin arasından püşk yolu ilə təyin edilir, püşkatma Katibin iştirakı ilə Məhkəmə Sədri tərəfindən həyata keçirilir. Püşkatma qaydası Məhkəmənin plenar iclasında müəyyən edilir, bu zaman Böyük Palatanın tərkibində iştirakçı dövlətlərin müxtəlif hüquq sistemlərini əks etdirən coğrafi balansın zəruriliyi nəzərə alınır.

f) Konvensiyanın 47-ci maddəsinə əsasən məsləhət rəyinin verilməsi üçün müraciətə baxılarkən Böyük Palata bu Qaydanın 2 (a) və (e) bəndlərinin müddəalarına uyğun olaraq təşkil edilir.

g) Konvensiyanın 46-cı maddəsinin 4-cü bəndi əsasında edilmiş müraciətə baxılarkən Böyük Palatanın tərkibinə bu Qaydanın 2 (a) və (e) bəndlərində göstərilmiş hakimlərdən savayı həm də müvafiq iş üzrə qərar çıxarmış Palatanın və ya Komitənin üzvləri daxil olur. Qərarı Böyük Palata özü çıxarıbsa, Böyük Palatanın ilkin tərkibi saxlanılır. Bütün hallarda, o cümlədən Böyük Palatanın ilkin tərkibini dəyişmək mümkün olmadığı hallarda, Böyük Palatanın tərkibinə daxil edilməli olan hakimlər və ehtiyat hakimlər bu Qaydanın 2 (a) bəndinə uyğun olaraq təyin edirlər.

h) Konvensiyanın 16 sayılı Protokoluna uyğun olaraq məsləhət rəyi verilməsi üçün sorğuya baxılarkən Böyük Palata bu Qaydanın 2 (a), (b) və (e) bəndlərinin müddəalarına uyğun olaraq formalaşdırılır.

3. Əgər hər hansı hakimlər işdə iştirak edə bilmirsə, onları bu Qaydanın 2 (a) bəndində göstərilən qaydada seçilən ehtiyat hakimlər əvəz edir.

4. Yuxarıdakı müddəalara uyğun olaraq təyin edilmiş hakimlər və ehtiyat hakimlər iş üzrə icraat başa çatana qədər Böyük Palatada işə baxmaqda davam edirlər. Əgər onlar işə mahiyyəti üzrə baxılmasında iştirak ediblərsə, hətta səlahiyyət müddətləri bitdikdə belə, işə baxmaqda davam edirlər. Bu müddəalar məsləhət rəylərinin verilməsinə dair icraata da tətbiq edilir.

5. (a) Konvensiyanın 43-cü maddəsinə əsasən təqdim edilmiş müraciətə baxmalı olan Böyük Palatanın beş hakimindən ibarət kollegiya aşağıdakılardan təşkil edilir:

- Məhkəmənin Sədri. Məhkəmənin Sədri iclasda iştirak edə bilmirsə, birincilik qaydasına uyğun surətdə Məhkəmənin Sədr müavini ilə əvəz olunur;
- növbəlik qaydasında təyin olunan iki Bölmə Sədri. Bu qaydada təyin olunmuş Bölmə Sədrləri iclasda iştirak edə bilmirsə, onları həmin Bölmələrin Sədr müavinləri əvəz edir;
- qalan Bölmələrdən seçilmiş hakimlər arasından kollegiyanın iclaslarında altı ay müddətində iş-tirak etmək üçün növbəlik qaydasında təyin olunan iki hakim;
- Bölmələrdən seçilmiş hakimlər arasından kollegiyanın iclaslarında altı ay müddətində iştirak etmək üçün növbəlik qaydasında təyin olunan azı iki ehtiyat hakim.

b) İşin Böyük Palataya verilməsi barədə müraciətə baxan kollegiyanın tərkibinə şikayətin qəbul edilənliyi məsələsinə və ya mahiyyətinə baxılmasında iştirak etmiş hər hansı hakim daxil edilə bilməz.

c) İş üzrə tərəf olan, işin Böyük Palataya verilməsi barədə müraciət edən iştirakçı dövlətdən seçilmiş və ya həmin dövlətin vətəndaşı olan hakim həmin müraciətə baxan kollegiyanın üzvü ola bilməz. Müvafiq iştirakçı dövlət tərəfindən 29-cu və ya 30-cu Qaydaya uyğun olaraq təyin olunan seçilmiş hakimin də bu cür müraciətə baxılmasında iştirakına yol verilmir.

d) iclasda (b) və ya (c) yarımbəndlərində göstərilmiş səbəblərə görə iştirak edə bilməyən kollegiyanın hər hansı üzvü Bölmələrdən seçilmiş hakimlər arasından kollegiyanın iclaslarında altı ay müddətində iştirak etmək üçün növbəlilik qaydasında təyin olunan ehtiyat hakimlə əvəzlənir.

e) Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə uyğun olaraq məsləhət rəyi üçün təqdim edilmiş sorğuya baxılarkən, kollegiya 93-cü Qaydanın müddəalarına uyğun olaraq təşkil edilir.

Qayda 29⁵ – *Ad hoc* hakimlər

1. (a) İş üzrə tərəf olan iştirakçı dövlətdən seçilmiş hakim Palatanın iclasında iştirak edə bilmirsə, iştirakdan imtina edirsə və ya iştirakdan azad edilirsə, yaxud həmin dövlətdən seçilmiş hakim yoxdursa, Məhkəmənin Sədri 28-ci Qaydaya uyğun olaraq Palatada işə baxılmasında iştirak etmək hüququna malik olan *ad hoc* hakimi qabaqcadan həmin iştirakçı dövlət tərəfindən təqdim edilən, iştirakçı dövlətin *ad hoc* hakimliyə namizəd qismində göstərdiyi və bu Qaydanın 1 (c) bəndində göstərilən şərtlərə cavab verən üçdən beşədək şəxsin adının olduğu siyahıdan sonradan uzadıla bilən iki illik müddətə seçir. Siyahıya hər iki cinsin nümayəndələri daxil edilməli və siyahıda adları göstərilən şəxslərin bioqrafik məlumatları əks olunmalıdır. Siyahıda adları göstərilən şəxslər Məhkəmədəki icraatda hər hansı tərəfi və ya üçüncü tərəfi hər hansı qismində təmsil edə bilməzlər.

Siyahıya hər iki cinsin nümayəndələri daxil edilməli və siyahıda adları göstərilən şəxslərin bioqrafik məlumatları əks olunmalıdır. Siyahıda adları göstərilən şəxslər Məhkəmədəki icraatda hər hansı tərəfi və ya üçüncü tərəfi hər hansı qismində təmsil edə bilməzlər.

b) Bu qaydada təyin olunmuş şəxs iclasda iştirak edə bilmədikdə və ya iştirakdan imtina etdikdə bu Qaydanın 1 (a) bəndində göstərilən qayda tətbiq edilir.

c) *Ad hoc* hakim Konvensiyanın 21-ci maddəsinin 1-ci bəndinin tələb etdiyi keyfiyyətlərə malik olmalı, 28-ci Qaydada göstərilən hər hansı səbəbə görə işə baxılmasında iştirakı mümkünsüz olmamalı və bu Qaydanın 5-ci bəndində nəzərdə tutulduğu kimi lazımi hallarda Məhkəmənin sərəncamında olmalı və iclaslarda iştirak edə bilməlidir.

2. Məhkəmənin Sədri aşağıdakı hallarda digər seçilmiş hakimi *ad hoc* hakim qismində təyin edir:

a) 54-cü Qaydanın 2 (b) bəndinə uyğun olaraq şikayət barəsində məlumat verildiyi zaman müvafiq iştirakçı dövlət bu Qaydanın 1 (a) bəndində qeyd edilən siyahını Katibə təqdim etməyibsə və ya

b) Məhkəmənin Sədri siyahıda göstərilən şəxslər arasında üçdən az namizədin bu Qaydanın 1 (c) bəndində göstərilən şərtlərə cavab verdiyini aşkar edibsə.

3. 54-cü Qaydanın 2-ci bəndinə uyğun olaraq şikayət barədə müvafiq iştirakçı dövlətə məlumat verilənədək Palatanın Sədri bu Qaydanın 1 (a) və ya 2-ci bəndinə əsasən *ad hoc* hakim təyin etməməyi qərara ala bilər. Məhkəmənin Sədri tərəfindən qərar qəbul edilənə qədər birinci ehtiyat hakim işə baxmağa təyin edilir.

---

⁵ Məhkəmə tərəfindən 8 dekabr 2000-ci il, 13 dekabr 2004-cü il, 4 iyul və 7 noyabr 2005-ci il, 29 may və 13 noyabr 2006-cı il, 6 may 2013-cü il, 19 sentyabr 2016-cı il və 11 oktyabr 2021-ci ildə edilmiş dəyişikliklərlə.

4. *Ad hoc* hakim işə baxmağa təyin edildikdən sonra keçirilən birinci iclasın başlanğıcında 3-cü Qaydada nəzərdə tutulan andı içir və ya təntənəli bəyanatı verir. Bu akt barədə protokola qeyd edilir.

5. *Ad hoc* hakimlər lazımi hallarda Məhkəmənin sərəncamında olmalı və 26-cı Qaydanın 2-ci bəndi nəzərə alınmaqla Palatanın iclaslarında iştirak etməlidirlər.

6. Bu Qaydanın müddəaları Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə uyğun olaraq məsləhət rəyi verilməsi üçün təqdim edilmiş sorğu ilə əlaqədar Böyük Palatanın kollegiyasında aparılan icraatlara, habelə kollegiya tərəfindən qəbul edilmiş sorğulara baxılması üçün formalaşdırılmış Böyük Palatada aparılan icraatlara şamil olunur.

Qayda 34⁶ – İcraatda istifadə olunan dillər

1. Məhkəmənin rəsmi dilləri ingilis və fransız dilləridir.

2. Konvensiyanın 34-cü maddəsinə uyğun olaraq şikayət verildikdə bu cür şikayət barədə iştirakçı dövlətə bu Reqlamentə uyğun olaraq məlumat verilənə qədər şikayətçilərlə və ya onların nümayəndələri ilə hər hansı ünsiyyət, habelə onların şifahi və yazılı rəyləri (mülahizələri) Məhkəmənin rəsmi dillərindən birində deyilsə, Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlərin rəsmi dillərindən birində olmalıdır. Daxil olmuş şikayət barədə iştirakçı dövlətə bu Reqlamentə uyğun olaraq məlumat və ya bildiriş verilərkən şikayət və ona əlavə olunmuş hər hansı sənədlər həmin dövlətə şikayətçinin Katibliyə təqdim etdiyi dildə göndərilir.

3. (a) Dinləmə ilə əlaqədar olaraq, yaxud iştirakçı dövlətə şikayət barədə məlumat verildikdən sonra şikayətçilərlə və ya onların nümayəndələri ilə yaradılan hər hansı ünsiyyət, habelə onların şifahi və yazılı rəyləri (mülahizələri), əgər Palatanın Sədri iştirakçı dövlətin rəsmi dilindən istifadənin davam etdirilməsinə icazə vermirsə, Məhkəmənin rəsmi dillərindən birində olmalıdır.

b) Belə icazə verilibsə, Palatanın Sədrinin icraatın lazımi qaydada aparılmasının maraqları naminə zəruri hesab etdiyi hallarda Katib şikayətçinin şifahi və yazılı rəylərinin (mülahizələrinin) hamısının və ya bir qisminin ingilis və ya fransız dilinə şifahi və ya yazılı tərcüməsi üçün zəruri tədbirlər görür.

c) Müstəsna hallarda Palatanın Sədri bu cür icazəni verərkən şərt qoya bilər ki, tərcümənin xərclərini bütünlüklə və ya qismən şikayətçi çəkməlidir.

d) Palatanın Sədri başqa cür qərar qəbul etməyibsə, bu bəndin yuxarıdakı müddəalarına uyğun olaraq qəbul edilmiş hər hansı qərar iş üzrə icraatın bütün sonrakı mərhələlərində, o cümlədən müvafiq surətdə bu Reqlamentin 73, 79 və 80-ci Qaydalarına uyğun olaraq işin baxılmaq üçün Böyük Palataya verilməsi barədə, məhkəmə qərarının şərhə barədə və ya ona yenidən baxılması barədə müraciət etmə mərhələsində qüvvədə qalır.

4. (a) İş üzrə tərəf olan iştirakçı dövlətlə hər hansı ünsiyyət, habelə onların şifahi və yazılı rəyləri (mülahizələri) Məhkəmənin rəsmi dillərindən birində olmalıdır. Palatanın Sədri həmin iştirakçı dövlətin şifahi və yazılı rəylərində (mülahizələrində) özünün rəsmi dillərinin birindən istifadə etməsinə icazə verə bilər.

b) Belə icazə verilibsə, həmin iştirakçı dövlət:

---

⁶ Məhkəmə tərəfindən 13 dekabr 2004-cü ildə və 19 sentyabr 2016-cı ildə edilmiş dəyişikliklərlə.

i) Palata Sədrinin təyin etdiyi müddətdə yazılı rəylərinin (müləhizələrinin) Məhkəmənin rəsmi dillərindən birinə tərcüməsini təqdim etməyə borcludur. Həmin dövlət təyin edilmiş müddətdə tərcüməni təqdim etmədikdə Katib həmin dövlətin xərcləri hesabına tərcümə üçün zəruri tədbirləri görməlidir;

ii) şifahi təqdimatlarının ingilis və ya fransız dilinə tərcüməsinin xərclərini ödəməyə borcludur. Katib şifahi tərcümə üçün zəruri olan tədbirləri görməlidir.

c) Palatanın Sədri iş üzrə tərəf olan iştirakçı dövlətə təklif edə bilər ki, yazılı rəylərinə (müləhizələrinə) əlavə etdiyi sənədlərin hamısının və ya müəyyən hissəsinin, yaxud işə aidiyyəti olan hər hansı digər sənədlərin və ya sənədlərdən çıxarışların ingilis və ya fransız dilinə tərcüməsini, ya-xud ingilis və ya fransız dilində qısa xülasəsini konkret müddət ərzində təqdim etsin.

d) Bu bəndin yuxarıdakı yarımbəndləri 44-cü Qaydaya uyğun olaraq prosesə qatılan üçüncü tərəfə və üçüncü tərəfin qeyri-rəsmi dildən istifadə etdiyi hallara da müvafiq dəyişikliklərlə şamil olunur.

5. Palatanın Sədri Konvensiyanın iştirakçısı olan cavabdeh dövlətə təklif edə bilər ki, onun rəsmi dilində və ya rəsmi dillərindən birində olan yazılı rəylərinin (müləhizələrinin) tərcüməsini, şikayətinin həmin materialları başa düşməsinə kömək etmək məqsədilə, təmin etsin.

6. Məhkəmədə çıxış edən hər hansı şahid, ekspert, yaxud başqa şəxs Məhkəmənin iki rəsmi dilindən birini kifayət qədər bilmirsə, Məhkəmədə öz ana dilində çıxış edə bilər. Bu halda Katib şifahi və ya yazılı tərcüməni təmin etmək üçün zəruri tədbirləri görür.

7. Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə uyğun olaraq məsləhət rəyi verilməsi üçün sorğu təqdim edilsə, sorğu edən məhkəmə və ya tribunal 92-ci Qaydada göstərilən sorğunu Məhkəməyə ölkədaxili icraatda istifadə edilən rəsmi milli dildə təqdim edə bilər. Həmin dil Məhkəmənin rəsmi dili olmadıqda, sorğunun ingilis və ya fransız dilinə tərcüməsi Məhkəmənin Sədri tərəfindən müəyyən edilən müddət ərzində təqdim edilməlidir.

Qayda 44⁷ – Üçüncü tərəfin icraata qatılması

1. (a) Konvensiyanın 34-cü maddəsinə uyğun olaraq verilmiş şikayət barədə Konvensiyanın iştirakçısı olan cavabdeh dövlətə 51-ci Qaydanın 1-ci bəndində və ya 54-cü Qaydanın 2 (b) bəndində nəzərdə tutulan qaydada məlumat verilməyə qədər Katib eyni vaxtda şikayətin surətini iş üzrə şikayətçinin vətəndaşı olduğu digər iştirakçı dövlətə göndərir. Eynilə, Katib hər hansı bu cür iştirakçı dövlətə iş üzrə şifahi dinləmə keçirilməsinə dair qərar barədə məlumat verir.

b) Hər hansı iştirakçı dövlət Konvensiyanın 36-cı maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş yazılı qeydlər təqdim etmək və ya dinləmələrdə iştirak etmək hüququndan istifadə etmək istəyərsə, əvvəlki yarımbənddə qeyd edilən surət ona göndərildikdən və ya məlumat ona verildikdən sonra on iki həftədən gec olmayaraq bu barədə Katibə yazılı şəkildə məlumat verməlidir. Müstəsna səbəblərə görə Palatanın Sədri başqa müddət təyin edə bilər.

2. İnsan Hüquqları üzrə Komissar Konvensiyanın 36-cı maddəsinin 1-ci bəndində nəzərdə tutulmuş yazılı qeydlər təqdim etmək və ya dinləmələrdə iştirak etmək hüququndan istifadə etmək istəyərsə, şikayət Konvensiyanın iştirakçısı olan cavabdeh dövlətə göndərildikdən və ya şifahi dinləmə keçirilməsinə dair qərar barədə həmin dövlətə məlumat verildikdən sonra on iki həftədən gec

---

⁷ Məhkəmə tərəfindən 7 iyul 2003-cü il, 13 noyabr 2006-cı il, 19 sentyabr 2016-cı il, 3 iyun 2022-ci il və 3 mart 2023-cü ildə edilmiş dəyişikliklərlə.

olmayaraq bu barədə Katibə yazılı şəkildə məlumat verməlidir. Müstəsna səbəblərə görə Palatanın Sədri başqa müddət təyin edə bilər.

İnsan Hüquqları üzrə Komissar Məhkəmədəki icraatda özü iştirak edə bilmədikdə onu təmsil etmək üçün təyin olunan əməkdaşının və ya əməkdaşlarının adını (adlarını) göstərir. İcraatda vəkil ona köməklik göstərə bilər.

3. (a) Konvensiyanın iştirakçısı olan cavabdeh dövlətə 51-ci Qaydanın 1-ci bəndində və 54-cü Qaydanın 2 (b) bəndində nəzərdə tutulan qaydada məlumat verilən kimi Palatanın Sədri ədalət mühakiməsinin lazımı qaydada həyata keçirilməsinin maraqları naminə Konvensiyanın 36-cı maddəsinin 2-ci bəndinə uyğun olaraq iş üzrə tərəf olmayan hər hansı iştirakçı dövlətə və ya iş üzrə şikayətçi olmayan hər hansı maraqlı şəxsə yazılı qeydlərini təqdim etməsini, yaxud müstəsna hallarda dinləmədə iştirak etməsini təklif edə və ya buna icazə verə bilər.

b) Bu cür icazənin verilməsi üçün vəsatətlər lazımı qaydada əsaslandırılmalı və Konvensiyanın iştirakçısı olan cavabdeh dövlətə şikayət barədə məlumat verildikdən sonra iki həftədən gec olmayaraq 34-cü Qaydanın 4-cü bəndində müəyyən edilən qaydada Məhkəmənin rəsmi dillərinin birində yazılı şəkildə təqdim edilməlidir. Müstəsna səbəblərə görə Palatanın Sədri başqa müddət təyin edə bilər.

4. (a) Böyük Palata tərəfindən baxılmalı olan işlərdə əvvəlki bəndlərdə göstərilən müddətlərin axımı 72-ci Qaydanın 1-ci bəndinə uyğun olaraq Palatanın öz yurisdiksiyasını Böyük Palataya güzəştə getməsinə dair qərarı barədə, yaxud 73-cü Qaydanın 2-ci bəndinə uyğun olaraq işin Böyük Palataya göndərilməsi üçün tərəfin vəsatətini qəbul etmək barədə Böyük Palatanın kollegiyasının qərarı barədə tərəflərə məlumat verildiyi andan başlayır.

b) Bu Qaydada göstərilən müddətlər müstəsna hallarda kifayət qədər əsaslar olduqda Palatanın Sədri tərəfindən uzadıla bilər.

5. Bu Qaydanın 3 (a) bəndində qeyd edilən hər hansı təklif və ya icazə Palata Sədri tərəfindən müəyyən edilən hər hansı şərtlərlə, o cümlədən vaxt məhdudluğu ilə müşayiət olunur. Bu cür şərtlərə əməl olunmadıqda Sədr üçüncü tərəfin və ya maraqlı şəxsin qeydlərini işin materiallarına daxil etməmək barədə qərar çıxara, yaxud həmin tərəfin və ya şəxsin işdə iştirakını məqsədəuyğun hesab etdiyi dərəcəyədək məhdudlaşdırıla bilər.

6. Bu Qaydaya uyğun olaraq təqdim edilən yazılı qeydlər 34-cü Qaydanın 4-cü bəndində müəyyən edilən qaydada Məhkəmənin rəsmi dillərinin birində tərtib edilməlidir. Katib onları iş üzrə tərəflərə göndərir, sonuncular isə, Palata Sədri tərəfindən müəyyən edilən hər hansı şərtlər, o cümlədən vaxt məhdudluğu nəzərə alınmaqla, həmin qeydlərə cavab olaraq yazılı izahatlarını təqdim edirlər, yaxud zəruri hallarda cavablarını dinləmədə bildirirlər.

7. Bu Qaydanın müddəaları Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 2-ci maddəsinə uyğun olaraq məsləhət rəyi vermək üçün formalaşdırılmış Böyük Palatada aparılan icraata müvafiq dəyişikliklərlə şamil olunur. Məhkəmənin Sədri üçüncü tərəfin icraata qatılması üçün müddətləri müəyyən edir.

X fəsil – Konvensiyanın 16 sayılı Protokolu üzrə məsləhət rəyləri⁸

Qayda 91 – Ümumi müddəalar

---

⁸ Məhkəmə tərəfindən 19 sentyabr 2016-cı ildə mətnə daxil edilmişdir.

Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 10-cu maddəsinə uyğun olaraq iştirakçı dövlətlər tərəfindən təyin edilmiş məhkəmələr və ya tribunallar tərəfindən sorğu edilən məsləhət rəyləri üzrə icraatlarda Məhkəmə həmin Protokolun müddəalarından əlavə aşağıdakı müddəaları da tətbiq edir. O, həmçinin bu Reqlamentin digər müddəalarını məqsədəuyğun hesab etdiyi dərəcədə tətbiq edir.

Qayda 92 – Məsləhət rəyi üçün sorğunun verilməsi

1. Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinə uyğun olaraq, həmin Protokolun iştirakçısı olan dövlətin məhkəməsi və ya tribunalı Məhkəmədən Konvensiyada və onun Protokollarında müəyyən edilmiş hüquq və azadlıqların şərhə və ya tətbiqi ilə bağlı prinsiplər məsələlərə dair məsləhət rəyinin verilməsini xahiş edə bilər. İstənilən belə sorğu Məhkəmənin Katibinə verilir.

2.1 Sorğu əsaslandırılmalı və orada aşağıdakılar göstərilməlidir:

- a) ölkədaxili işin predmeti və onun müvafiq hüquqi və faktiki əsası;
- b) müvafiq daxili qanunvericilik müddəaları;
- c) müvafiq Konvensiya məsələləri, xüsusilə də işdə toxunulan hüquq və azadlıqlar;
- d) məqsədəuyğun olarsa, bu məsələ üzrə ölkədaxili icraatda iştirak edən tərəflərin arqumentlərinin xülasəsi; və
- e) mümkün və məqsədəuyğun olarsa, sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın məsələyə dair fikirlərinin ifadəsi, o cümlədən onun özünün məsələ ilə bağlı apardığı hər hansı təhlil.

2.2 Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal baxılan işin hüquqi və faktiki əsaslarına aid olan hər hansı əlavə sənədləri təqdim etməlidir.

2.3 Sorğu edən məhkəmə və ya tribunal öz sorğusunu geri götürdüyü halda bu barədə Katibə məlumat verməlidir. Belə bildirişi aldıqdan sonra Məhkəmə icraata xitam verir.

Qayda 93⁹ – Sorğuya kollegiya tərəfindən baxılması

1.1. Məsləhət rəyi üçün sorğuya Böyük Palatanın beş hakimdən ibarət kollegiyası tərəfindən baxılır. Kollegiya aşağıdakı tərkibdə təşkil edilir:

- a) Məhkəmənin Sədri. Məhkəmə Sədrinin iclasda iştirakına imkan verməyən səbəb olarsa, onu Məhkəmə Sədrinin müavini əvəz edir;
- b) 91-ci Qaydaya və müvafiq dəyişikliklərlə 49-cu Qaydaya uyğun olaraq məruzəçi hakim qismində təyin edilmiş hakim;
- c) növbəlilik qaydasında təyin edilən iki Bölmə sədri. Bu qaydada təyin edilən Bölmə sədrlərinin iclasda iştirakına imkan verməyən səbəb olarsa, onları Bölmələrinin sədr müavinləri əvəz edir;
- d) sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın aid olduğu iştirakçı dövlətə münasibətdə seçilmiş hakim və ya müvafiq hallarda 29-cu Qaydaya uyğun olaraq təyin edilmiş hakim; və

---

⁹ Məhkəmə tərəfindən 19 sentyabr 2016-cı ildə mətnə daxil edilmişdir.

e) altı ay müddətinə kollegiyada işləmək üçün Bölmələr tərəfindən seçilmiş hakimlər arasından növbəlilik qaydasında təyin edilən ən azı iki ehtiyat hakim.

1.2 Kollegiyada fəaliyyət göstərən hakimlər məsləhət rəyinin verilməsi üçün sorğuya baxılmasında iştirak etdikdə və kollegiyaya təyin olunduqları müddətin bitdiyi tarixədək sorğu üzrə yekun qərar qəbul edilmədikdə, vəzifələrinin icrasını davam etdirirlər.

2. Məsləhət rəyi üçün sorğulara 41-ci Qaydaya uyğun olaraq prioritet qaydada baxılır.

3. Böyük Palatanın kollegiyası sorğunun Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 1-ci maddəsinin tələblərinə cavab verdiyini hesab etdiyi halda, sorğunu qəbul edir.

4. Kollegiya sorğunu baxışa qəbul etməkdən imtinanın səbəblərini göstərməlidir.

5. Sorğu edən məhkəməyə və ya tribunala və onun aid olduğu iştirakçı dövlətə sorğunun qəbul edilməsi və ya qəbuldan imtina edilməsi barədə kollegiyanın qərarı haqqında məlumat verilir.

Qayda 94¹⁰ – Kollegiyanın sorğunu qəbul etməsindən sonrakı icraat

1. Kollegiya 93-cü Qaydaya uyğun olaraq məsləhət rəyi üçün sorğunu qəbul etdikdə, sorğuya baxmaq və məsləhət rəyi vermək üçün 24-cü Qaydanın 2 (g) bəndinə uyğun olaraq Böyük Palata formalaşdırılır.

2. Böyük Palatanın Sədri sorğu edən məhkəməyə və ya tribunala təklif edə bilər ki, sorğunun əhatə dairəsini və ya sorğuda qaldırılan məsələyə dair rəyini aydınlaşdırmaq üçün zəruri hesab edilən hər hansı əlavə məlumatı təqdim etsin.

3. Böyük Palatanın Sədri ölkədaxili məhkəmə icraatında iştirak edən tərəfləri yazılı qeydlərini təqdim etməyə və lazım gəldikdə şifahi dinləmədə iştirak etməyə dəvət edə bilər.

4. Yazılı şərhlər və ya digər sənədlər Böyük Palatanın Sədri tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlərə uyğun olaraq Katibə təqdim edilir. Bundan sonra yazılı prosedur bitmiş hesab edilir.

5. 59-cu Qaydanın 3-cü bəndinin və 71-ci Qaydanın 2-ci bəndinin müddəaları Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 2-ci maddəsinə əsasən məsləhət rəylərinin verilməsi üçün formalaşdırılmış Böyük Palatada aparılan icraatlara müvafiq dəyişikliklərlə şamil olunur. Ən gec yazılı prosedur başa çatdıqdan sonra Böyük Palatanın Sədri şifahi dinləmənin keçirilib-keçirilməməsi barədə qərar qəbul edir.

6. 44-cü Qaydanın müddəalarına uyğun olaraq təqdim edilmiş hər hansı təqdimatların surətləri sorğu edən məhkəməyə və ya tribunala həmin təqdimatlara dair rəyini bildirmək imkanına malik olması üçün göndərməlidir, bu hal yazılı prosedurun bitməsinə təsir göstərmir.

7. Məsləhət rəyləri Böyük Palatanın səs çoxluğu ilə qəbul edilir. Çoxluq təşkil edən hakimlərin sayı rəydə qeyd edilir.

---

¹⁰ Məhkəmə tərəfindən 4 noyabr 2019-cu ildə və 11 oktyabr 2021-ci ildə edilmiş dəyişikliklərlə.

7B. Məsləhət rəyləri Məhkəmənin hər iki rəsmi dilində verilir və hər iki dildə olan versiyalar eyni qüvvəyə malikdir.

8. İstənilən hakim, arzu edərsə, Məhkəmənin məsləhət rəyi ilə üst-üstə düşən və ya ondan fərqli olan ayrıca rəyini ona əlavə edə və yaxud da sadəcə onunla razılaşmadığını bildirə bilər.

9. Məsləhət rəyi Böyük Palatanın Sədri və Katib tərəfindən imzalanır. Müvafiq qaydada imzalanmış əsl nüsxə Məhkəmənin arxivində saxlanılır. Katib təsdiqlənmiş surətləri sorğu edən məhkəməyə və ya tribunala və həmin məhkəmənin və ya tribunalın aid olduğu iştirakçı dövlətə göndərir.

10. Konvensiyanın 16 sayılı Protokolunun 3-cü maddəsinə və Məhkəmə Reqlamentinin 44-cü Qaydasına uyğun olaraq prosesə qatılmış hər hansı üçüncü tərəf də məsləhət rəyinin surətini almalıdır.

Qayda 95 – Məsləhət rəyi verilməsinin və hüquqi yardımın xərcləri

1. Böyük Palatanın Sədri 44-cü Qaydanın 7-ci bəndinə və 94-cü Qaydanın 3-cü bəndinə uyğun olaraq ölkədaxili məhkəmə icraatında iştirak edən tərəfi məsləhət rəyi üzrə icraata qatılmağa dəvət etdikdə, həmin tərəfin xərclərinin və məsrəflərinin ödənilməsi məsələsi Məhkəmə tərəfindən deyil, sorğu edən məhkəmənin və ya tribunalın aid olduğu iştirakçı dövlətin qanunvericiliyinə və təcrübəsinə uyğun olaraq müəyyən edilir.

2. Böyük Palatanın Sədri bu Fəslin 44-cü Qaydasının 7-ci bəndinə və 94-cü Qaydasının 3-cü bəndinə uyğun olaraq ölkədaxili məhkəmə icraatında iştirak edən tərəfi məsləhət rəyi üzrə icraatda iştiraka dəvət etdikdə və həmin tərəf çəkilən xərclərin hamısını və ya bir hissəsini ödəmək üçün kifayət qədər vəsaitə malik olmadıqda, XII fəslin müddəaları müvafiq dəyişikliklərlə bu hala şamil edilir.

ƏLAVƏ II

16 sayılı Protokolun 10-cu maddəsinə uyğun olaraq Razılığa gələn Yüksək Tərəflər tərəfindən təyin edilmiş məhkəmələrin və ya tribunalların siyahısı

10-cu maddədə deyilir:

“Konvensiyanın hər bir Razılığa gələn Yüksək Tərəfi imzalanma zamanı və ya özünün ratifikasiya, qəbul və təsdiq haqqında sənədini saxlanmaq üçün verərkən Avropa Şurasının Baş katibinə ünvanlanmış bəyanatla bu Protokolun 1-ci maddəsinin 1-ci bəndində göstərilən məqsədlər üçün təyin etdiyi məhkəmələri və ya tribunalları göstərməlidir. Bu bəyanat daha sonra hər hansı digər tarixdə və eyni qaydada dəyişdirilə bilər”.

16 sayılı Protokolun Tərəfləri tərəfindən təyin edilmiş məhkəmələrin və ya tribunalların siyahısı rahatlıq üçün aşağıda verilmişdir. Onların istifadə edilmiş adları və təqdimatının ardıcılığı müvafiq dövlətlər tərəfindən verilmişdir. Bəyanatların rəsmi mətni ilə Avropa Şurasının Müqavilə Ofisinin internet saytının müvafiq səhifəsində tanış olmaq olar: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=214&codeNature=0>.

Albaniya

Albaniya Respublikasının Ali Məhkəməsi
Albaniya Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi

Andorra

Konstitusiya Məhkəməsi
Ali Ədalət Məhkəməsi

Ermənistan

Ermənistan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi
Ermənistan Respublikasının Kassasiya Məhkəməsi

Azərbaycan

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi
Azərbaycan Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi

Belçika

Konstitusiya Məhkəməsi
Kassasiya Məhkəməsi
Dövlət Şurası

Bosniya və Herseqovina

Bosniya və Herseqovina Konstitusiya Məhkəməsi
Bosniya və Herseqovina Məhkəməsi
Bosniya və Herseqovina Federasiyasının Ali Məhkəməsi
Serb Respublikasının Ali Məhkəməsi

Estoniya

Estoniya Ali Məhkəməsi

Finlandiya

Ali Məhkəmə
Ali İnzibati Məhkəmə
Əmək Məsələləri üzrə Məhkəmə
Sığorta Məhkəməsi

Fransa

Konstitusiya Şurası
Dövlət Şurası
Kassasiya Məhkəməsi

Gürcüstan

Gürcüstanın Ali Məhkəməsi
Gürcüstan Konstitusiya Məhkəməsi

Yunanıstan

Ali Xüsusi Məhkəmə
Ali Mülki və Cinayət Məhkəməsi
Dövlət Şurası
Audit Məhkəməsi

Litva

Litva Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi
Litva Ali Məhkəməsi
Litvanın Ali İnzibati Məhkəməsi

Lüksemburq

Konstitusiya Məhkəməsi
İnzibati Məhkəmə
Kassasiya Məhkəməsi
Apellyasiya Məhkəməsi

Monteneqro

Monteneqro Ali Məhkəməsi
Monteneqro Konstitusiya Məhkəməsi

Niderland

Niderland Ali Məhkəməsi
Dövlət Şurasının İnzibati Yurisdiksiya Bölməsi
Mərkəzi Apellyasiya Tribunalı*
Ticarət və Sənaye İşləri üzrə Yüksək İnzibati Məhkəmə*
Aruba, Kurasao, Sint-Marten və Bonayre, Sint Eustatius və Sabanın Müştərək Ədalət Məhkəməsi*
Niderland Krallığının bəyanatına əsasən, * işarəsi ilə işarələnmiş məhkəmələr bu Protokoldan irəli gələn səlahiyyətlərə yalnız son instansiya məhkəmələri qismində fəaliyyət göstərdikdə malik olurlar.

Şimali Makedoniya

Şimali Makedoniya Respublikasının Konstitusiya Məhkəməsi
Şimali Makedoniya Respublikasının Ali Məhkəməsi

Moldova Respublikası

Konstitusiyə Məhkəməsi

Ali Ədalət Məhkəməsi

Rumıniya

Ali Kassasiya və Ədalət Məhkəməsi

Konstitusiyə Məhkəməsi

Alba-Yuliya Apellyasiya Məhkəməsi

Bakeu Apellyasiya Məhkəməsi

Braşov Apellyasiya Məhkəməsi

Buxarest Apellyasiya Məhkəməsi

Kluj Apellyasiya Məhkəməsi

Konstansa Apellyasiya Məhkəməsi

Krayova Apellyasiya Məhkəməsi

Qalats Apellyasiya Məhkəməsi

Yassı Apellyasiya Məhkəməsi

Oradi Apellyasiya Məhkəməsi

Piteşti Apellyasiya Məhkəməsi

Ploeşti Apellyasiya Məhkəməsi

Suçava Apellyasiya Məhkəməsi

Tırqu-Mureş Apellyasiya Məhkəməsi

Timişoara Apellyasiya Məhkəməsi

San-Marino

San-Marino Respublikasının Məhkəməsi

Slovakiya Respublikası

Slovakiya Respublikasının Ali Məhkəməsi

Slovakiya Respublikasının Ali İnzibati Məhkəməsi

Slovakiya Respublikasının Konstitusiyə Məhkəməsi

Slovakiya Respublikasının bəyanatına əsasən, Slovakiya Respublikasının Ali Məhkəməsi Protokoldan irəli gələn səlahiyyətlərə yalnız kassasiya instansiyası məhkəməsi və ya apellyasiya instansiyası məhkəməsi qismində çıxış etdikdə malik olur.

Sloveniya

Sloveniya Respublikasının Ali Məhkəməsi

Sloveniya Respublikasının Konstitusiyə Məhkəməsi

Ukrayna

Ali Məhkəmə